

BETİMLEMECİ VE NEDENSEL KURAM ARASINDA: DÜŞÜNCELERİN DİLE-GETİRİLMESİ

Nazım GÖKEL*

ÖZ

Özel isimler ne işe yararlar? Betimlemeci Kuram'a (BK) göre, özel isimler esasında kısaltılmış belirli betimlemelerdir. Bir nesnenin diğer nesnelere ayırt edici yan veya yanlarını resmeden uzun bir belirli betimlemenin yerine geçerek o nesne hakkında konuşmanın dilsel bir kısa yolunu sunar. Bu sezgisel görüş acaba doğru bir yaklaşım mıdır yoksa esasında temel bir yanlışlık mı içerir? Bu makalenin ilk bölümünde, BK'yi ana hatları ile, özellikle makalenin merkeze aldığı sorun bağlamında sunacağım. İkinci bölümde, Kripke'nin BK hakkındaki kimi tespit ve eleştirilerini, ayrıca meseleye dair kendi alternatif yaklaşımını açıklayacağım. Son bölümde ise, Kripke'nin önerisinin, bir açıdan bakıldığında, aslında BK'deki kusurları açığa çıkarmayı hedefleyen kendi eleştirisinin hedefi olması nedeniyle sorunlu olduğunu iddia edeceğim.

Anahtar Kelimeler: Özel İsim, Betimlemeci Kuram, Nedenselci-Tarihselci Kuram, Yönelimsellik, Niyet Hali

BETWEEN DESCRIPTIVE AND CAUSAL THEORY: EXPRESSION OF THOUGHTS

ABSTRACT

What is the function of proper names? According to the Descriptivist Theory (DT), proper names are in fact abbreviated definite descriptions. They provide a linguistic shortcut for speaking about the object, a shortcut that replaces a long definite description depicting the distinguishing feature or features of the object from other objects. Is this intuitive view correct or does it actually involve a fundamental mistake? In the beginning of this article, I will present the outlines of the DT, particularly within the context of the central issue evaluated in this essay. In the second section, I will explain some of Kripke's remarks and criticisms about the DT and his alternative approach for the matter. In the last section, I will argue for the claim that Kripke's proposal, when approached from a certain perspective, becomes a target for his own criticism, which actually aimed to reveal the failures in the DT. Hence it is quite problematic.

Keywords: Proper Name, Descriptivist Theory, Causal-Historical Theory, Intentionality, State of Intention

* Dr. Öğr. Üyesi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kilis, TR. ORCID: 0000-0003-4356-8563. E-mail: ngokel@yahoo.com

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi) FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)
2019 Güz, sayı: 28, ss. 345-368 Fall 2019, issue: 28, pp.: 345-368
Makalenin geliş tarihi: 03.05.2019 Submission Date: 03 May 2019
Makalenin kabul tarihi: 23.10.2019 Approval Date: 23 October 2019
Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf> ISSN 2618-5784

“Gereğinden fazla sözcük var demek istiyorsunuz yani, Gereği kadar duyguya sahip olmadığımızı söylemek istiyorum, Ya da yeteri kadar duyguya sahibiz ama bu duyguları ifade edecek sözcükleri bir yana bırakıyoruz, Dolayısıyla da duygularımızı yitirmiş oluruz...” (Saramago, *Körlük*, s. 321)

“... ve bu doğum-suz günü hediyeleri alabileceğin zaman üç yüz altmış dört günün olduğunu gösterir.” “Elbette,” dedi Alice. “Ve, biliyorsun, doğum günü hediyeleri için sadece bir gün. İşte senin için bir şeref var!” “Şeref’ten ne kastediyorsun/anlıyorsun bilmiyorum,” dedi Alice. Humpty Dumpty kibirlice güldü. “Tabi ki bilmezsin—ben sana söylemeden. Şunu anlıyorum: ‘senin için güzel, yere serici bir argüman vardır!’” “Fakat ‘şeref’ ‘güzel yere serici bir argüman’ anlamına gelmez,” diye itiraz etti Alice. “Ben bir sözcüğü kullandığım zaman,” oldukça küçümseyici bir ses tonuyla devam etti Humpty Dumpty, “ben neyi anlamayı seçersem sadece o anlama gelir—ne azı ne de daha fazlası.” “Soru,” dedi Alice, “sözcükleri birçok farklı şeyi anlayacak bir şekilde kullanabilip kullanamayacağındır” “Soru,” dedi Humpty Dumpty, “hangisine hükümran olduğundur—hepsi bu.” (Carroll, *Alice’s Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*, s. 247)¹

346

Özel isimler ne işe yararlar? Semantik açıdan incelendiğinde birçok noktada fikir ayrılıklarına düşen Frege ve Russell’ın en azından bir noktada bir fikir birliği vardır: Özel isimler esasında kısaltılmış, gizli belirli betimlemelerdir. Dil felsefesi literatürüne uzunca bir süre hâkim olan Betimlemeci Kuram’ın önemli tezleri² arasında gösterilen bu görüş (Frege-Russell görüşü olarak da bilinir) aslında oldukça sezgisel bir açıklama sunar. Farz edelim ki şu an bir nesne hakkında bir düşünce süreci içerisindeyim ve karşıdaki kişiye de bu düşüncemden bahsetmek istiyorum. Eğer belirli bir nesne düşüncemin konusunu oluşturuyorsa, doğal olarak o nesneyi belirli

¹ Bu makalede geçen İngilizce metinlerden Türkçeye çevirilerin hepsi bana aittir. Aksi belirtilmediği takdirde, çeviri metnin içinde geçen italik vurgular yazara aittir. Bu makalenin oluşumundaki katkılarından dolayı muhterem hocam İlhan İnan’a teşekkür ederim.

² Betimlemeci Kuram sadece bu tezdten ibaret değildir; hatta birisi bu tezi kabul etmeyip hala Betimlemeci Kuram’ı, benim görüşüme göre, ana hatlarıyla savunmaya da devam edebilir. Bundan sonra makalede “Betimlemeci Kuram” terimini kullandığımda sadece onun bu tezini kastetmek için kullanacağım, yanlış anlaşılmalari engellemek için en azından bir dipnotta bunu belirtmek istedim.

kılan, diğer benzer nesnelere ayırt edecek bir belirli betimleme üzerinden düşüncem şekilleniyordur. Aklımdaki belirli betimleme uzun bir betimleme de pekala olabilir: “Plato’nun dersleri sırasında yavaş yavaş hocasının düşüncelerini eleştirmeye başlayan, daha sonra hocasının ders verdiği okuldan ayrılarak ‘Lyceum’ adlı okulunu açan, hocasının ve daha önce gelen filozofların metafizik görüşlerini ele alarak onları eleştirmek ve kendi kuramını açıklamak için kendi öğrencilerine özel dersler veren, daha sonra öğrencilerinin tuttuğu ders notlarının toplanması neticesinde kitaplaştırılan, ‘Metafizik’ isimli kitabın—en azından bazı yorumculara göre önemli bir kısmının— meşhur yazarı...”. Aslında, bu belirli betimlemeyi her defasında uzun uzadıya tekrar etmek yerine onun yerine geçecek, aynı *anlama* gelecek “özel” bir isim, yani “Aristoteles” özel ismini icat ediyorum. Böylece, o nesne hakkında sözcüğü “Aristoteles, bir kuyu kazıcısı da olabilirdi” gibi bir yargıda bulunduğumda bu özel isim kısa yoluna başvurarak uzun ve zahmetli bir konuşma-iletişim biçiminden de kurtulmuş oluyorum. Maalesef, sezgilerimize fazlasıyla hitap eden bu kuramda derin bir sorun vardır; çünkü Kripke’nin deyişiyle, bir nesnenin özel ismi ile o özel isim ile özdeşleştirilen belirli betimleme eş anlamlı olamaz. Özel isimler katı belirleyicilerdir; bütün olanaklı dünyalarda (eğer nesne o olanaklı dünyada var ise) aynı nesneye gönderimde bulunur. Halbuki, belirli betimlemeler katı belirleyici değildir, sadece olgu bağlamındaki gönderim nesnesini saptamaya yararlar; bu dünyada geçerli olan bir olgusal bağlam diğer bir olanaklı dünyada da bulunmak zorunda değildir. Dolayısıyla, özel ismin ve belirli betimlemenin gönderim biçimlerine baktığımızda esasında bu ikisinin özdeş olamayacağı, eş anlamlı olamayacağı çok açıktır.³ Bu makalenin ilk bölümünde, Betimlemeci Kuram’ı ana hatları ile, makalenin merkeze aldığı sorun bağlamında kısaca açıklamaya çalışacağım. İkinci bölümde, Kripke’nin Betimlemeci Kuram hakkındaki kimi tespit ve eleştirilerini, ayrıca meseleye dair kendi alternatif yaklaşımı olan Nedenselci-Tarihselci Kuram’ı açıklamaya çalışacağım. Son bölümde ise, Kripke’nin çözüme yönelik öne sürdüğü fikrin kendi içinde başka sorunlara neden olacağını; aslında Betimlemeci Kuram’ı mezarından dirilterek tekrar işe koyduğunu iddia edeceğim.

I. Özel İsimler ve Betimlemeler

Cümle içinde geçen Aristoteles, Lewis Carroll, Hesperus, vb., özel isimler ne gibi bir işleve sahiptir? Bu isimlerin anlamı onların taşıyıcıları olan

³ İlhan İnan, *Dil Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2013, s. 93.

şeylere gönderim işlevinden mi ibarettir yoksa bu anlam gönderim işlevinin ötesinde mi aranmalıdır?⁴ Bu semantik ikileme yüzleşmeli ve buna doğru bir cevap vermeliyiz. Diyelim ki özel isimler sadece isim-taşıyıcılara gönderimde bulunmaya yarasın, başka da herhangi bir işlevi olmasın.⁵ Bu noktada, eğer “Mark Twain bir yazardır” ve “Ernest Hemingway bir yazardır” gibi cümlelere odaklanırsak,⁶ bu cümlelerde geçen özel isimler haliyle farklı nesnelere işaret ettiği için cümlelerin anlamları da bu nedenle farklı olacaktır diyebiliriz.⁷ Yalnız bu yaklaşım özdeşlik cümleleri söz konusu olduğunda maalesef işlemiyor. “a=a” ve “a=b” formundaki özdeşlik cümlelerini birbirleriyle kıyasladığımızda, sözgelisi “Lewis Carroll, Lewis Carroll’dur” ve “Lewis Carroll, Charles Lutwidge Dodgson’dur” gibi cümleleri Mill-ci bir şekilde ele aldığımızda, birinci cümle ve ikinci cümle arasında herhangi bir anlamsal fark bulunamaz dememiz gerekiyor; en nihayetinde cümlede geçen özel isimler olan “Lewis Carroll” ve “Charles Lutwidge Dodgson” aynı nesneye, yani ismin taşıyıcısına gönderimde bulunur ve aynı gönderim nesnesine işaret ettiği için anlamsal bir fark da bulunamaz dememiz gerekiyor. Birçok kişiye göre, “a=a” ve “a=b” formundaki cümlelerde semantik bir fark vardır ve Mill-ci bir yaklaşıma sığındığımızda sezgisel olarak yakaladığımız bu farkı yok saymamız gerekecektir. Önemli fark da basitçe şu noktanın anlaşılmasından geçer: Lewis Carroll, aslında Charles Lutwidge Dodgson’ın müstear adıdır. Bu ismi kullanarak “Alice Harikalar Diyarında” ve “Aynanın İçinden” gibi hikaye kitaplarını yazmıştır; dolayısıyla onun matematikçi olduğunu bilen; fakat bu müstear isimle hikayeler yazan kişinin aynı kişi olduğunu bilmeyen bir kişiye “Lewis Carroll, Charles Lutwidge Dodgson’dur” dediğimizde bunu duyan kişide doğal olarak bir bilgi artışı olacaktır; çünkü daha önceden bilmediği bir şey hakkında şimdi yeni bir bilgi kazanmış olacaktır. Mill-ci bir bakış açısıyla baktığımızda, bu iki isim en nihayetinde aynı nesneye gönderimde bulunduğu bunlar arasında herhangi bir (anlam-sal) fark da bulunamaz dememiz gereklidir; fakat bunu söylediğimizde ise sezgisel ve mantıksal olarak fark ettiğimiz semantik farkı yok saymış da oluruz.⁸ Dolayısıyla, semantik ikileme ilk yolu tercih edersek, yani özel isimlerin anlamlarının

⁴ Gottlob Frege, (1892) “On Sinn and Bedeutung”, Beaney (Ed) *The Frege Reader* kitabının içinde, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 151-171; Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality: An introduction to the philosophy of language*, Basil Blackwell: Oxford, 1999, s. 29; William G. Lycan, *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction*, Routledge: London, 2008, s. 1-30.

⁵ Literatürde bu görüş genelde Mill’e atfedilir. Bkz. Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 19-44.

⁶ Bu iki örnek Devitt & Sterelny’ye aittir. Bkz. Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 30.

⁷ Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 30.

⁸ A.g.e., s. 29-44.

sadece isim-taşıyıcılara gönderimden ibaret olduğunu savunursak birçok zorlukla karşı karşıya kalacak, belki de isimlendirmenin gerçek doğasını da kavrayamamış olacağız.

Semantik ikilemede ikinci yolu tercih ettiğimizi düşünelim. Aynı Frege gibi cümlelerin parçalarının her birinin cümlelerin bütününe anlamını belirlediğini farz edelim.⁹ Bu durumda, cümlede geçen özel isimlerin anlamlı olmasının doğal olarak bir bütün olarak cümlelerin anlamına da etkide bulunduğunu söyleriz; yani herhangi bir özel isim sadece o isim-taşıyıcısına gönderimde bulunmaz, aynı zamanda o özel ismin sahip olduğu anlam veya anlamları da dile-getirmeye yarar. Özel isim birden fazla anlama sahip olabilir ve eğer bu özel ismin gerçekte bir gönderimi varsa, o nesneye gönderimde bulunur. Buradaki haliyle özel ismin esasi işlevi (nesnenin varlığından bağımsız bir şekilde) anlam veya anlamlara sahip olmasıdır; onun gönderim yapabilmesi ise, gönderim nesnesinin var olması koşuluyla, ancak ikincil bir işlev olabilir. Bunu bir örnek ile açıklayalım. “Sherlock Holmes, Big Ben kulesindeki saate bakıp kendi saatini ayarladı” cümlesini oluşturan öğelerin hepsi kendi başlarına anlamlı oldukları için ve bu cümle bir doğal dil içindeki belli birtakım dilbilgisi kurallarına riayet edilerek oluşturulduğu için bir bütün olarak cümle de anlamlıdır ve o cümlelerin anlamı da dile-getirdiği Düşüncedir.¹⁰ Her ne kadar, aslında “Sherlock Holmes” teriminin bu dünyada karşılığı olan bir gönderimi, nesnesi bulunmasa bile, cümlelerin anlamı, daha doğru bir ifadeyle cümlede dile-getirilen Temsil veya Düşünce, o Düşüncenin gönderiminden bağımsızdır. Bu tespitten hareketle Frege özel isimlerin, daha da genelinde içerisinde özel isimlerin geçtiği cümlelerin birincil işlevinin anlam olduğunu, özel ismin gönderiminin ve daha da genelinde cümlelerin dile-getirdiği Düşüncenin gönderiminin anlam üzerinden belirlendiğini söyleyerek aslında gönderime ikincil bir işlev atanması gerektiğini ima eder.

⁹ Gottlob Frege, (1892) “On Sinn and Bedeutung”, s. 153, 157; Michael Beaney, (Ed) *The Frege Reader*, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 25.

¹⁰ Gottlob Frege, (1892) “On Sinn and Bedeutung”, s. 157; Gottlob Frege, (1918) “Thought”, Beaney (Ed) *The Frege Reader* kitabının içinde, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 325-345. Frege, gündelik hayatımızda genellikle kullandığımız düşünce kavramından kendi felsefesi içerisinde geçen düşünce kavramını keskin bir şekilde ayırır. İlki Frege’nin felsefesinde “idea” kavramına karşılık gelir, idea öznel, her zaman bir sahibi vardır ve zaman içinde değişir; halbuki kendi dil kuramında ön plana çıkardığı “gedanke” kavramı nesnel, zaman içinde bir değişikliğe uğramaz; doğru bir düşünce hep doğrudur, yanlış bir düşünce de hep yanlıştır. Ayrıntılar için bkz. Frege (1918) “Thought”, s. 325-345. Bundan sonra, gündelik hayatımızda kullandığımız düşünce kavramından ayırt etmek için Frege’nin kullandığı özel anlamda düşünceden bahsederken sözcüğün ilk harfini büyük harfle yazarak “Düşünce” diyerek özellikle belirteceğim. Frege’nin anlam kuramı ve bu kuramdaki bir sorunun çözümü için ayrıca bkz. Nazım Gökel, “Bir Sunum Kipi Olarak *Sinn*”, *Beytülhikme* 9/3 (2019): s. 651-671.

Kısacası: *Önce anlam gelir; gönderim ancak bu anlam üzerinden belirlenebilir.*¹¹ Herhangi dilsel bir terim kendi anlamını dile-getirir, özel isimler de buna dahildir ve bu anlam vasıtasıyla da (eğer varsa) gönderim belirlenir.¹² Bu aslında oldukça sezgisel bir dil anlayışını ifade eder; zira anlamlı olmayan bir cümlenin zaten gönderimini de belirleyemedik diyebiliriz. Peki, bu ikinci yaklaşım yukarıda bahsedilen semantik sorunu çözebilir mi? Frege'nin görüşünü ele alırsak, "Lewis Carroll" ve "Charles Lutwidge Dodgson" özel isimlerinin taşıyıcısı olan aslında sadece tek bir kişi olsa da "Lewis Carroll, Charles Lutwidge Dodgson'dır" dediğimizde aynı nesnenin farklı sunum kiplerinden, yani anlamlarından bahsedildiği için bu cümleyi duyan kişide bir bilgi artışına neden olur. Bu iki özel ismin aslında ilk işlevi, gönderimden bağımsız bir şekilde, anlamlarını dile-getirmektir. Herhangi bir nesnenin birden fazla sunuş kipi olabilir. Şu an "Venüs" olarak bildiğimiz gezegen Babililere kendini "Sabah Yıldızı" ve "Akşam Yıldızı" olarak sunmuş olabilir; Babililer de bu farklı sunum kiplerinden hareketle bu özel isimlerin farklı nesnelere ait isimler olduğunu düşünmüş olabilirler; halbuki aslında "Sabah Yıldızı" ile "Akşam Yıldızı" tekil teriminin gönderimi aynıdır. Özel ismin ve daha da genelinde özel isimler ve kavramlar aracılığıyla kurulan cümlenin esasi işlevinin anlam olduğunu söylemek—en azından konu özdeşlik cümlelerinin analizine ilişkin sorun üzerinden değerlendirildiğinde—sorunu çözüyor gibi görünüyor. Bu yüzden, semantik ikilemimizde ikinci yolu tercih etmek diğerine göre daha rasyoneldir diyebiliriz.

Frege ve Russell semantik sorunların çözümünde, dile olan yaklaşımlarında birbirlerinden önemli noktalarda ayrılırlar; fakat en azından şu nokta konusunda uzlaştıkları söylenebilir: Özel isimler, esasında gizlenmiş belirli betimlemelerdir veya o betimlemelerin kısaltmalarıdır.¹³ Özel isimlerin, bir nesneye gönderimlerinin haricinde, başka bir işlevi olduğunu anlıyoruz. "Aristoteles, bilgedir" gibi bir cümleyi ele alalım. Buradaki

¹¹ Gottlob Frege, (1892) "On Sinn and Bedeutung", s. 156-157

¹² A.g.e., s. 156.

¹³ Gottlob Frege, (1892) "On Sinn and Bedeutung", s. 153, dipnot B. Burada Frege şöyle der: "Aristoteles' gibi aktüel bir özel isim söz konusu olduğunda anlama dair kanılar farklı olabilir. Örneğin, şu şekilde anlaşılabilir: Platon'un öğrencisi ve Büyük İskender'in öğretmeni." Ayrıca bkz. Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press: Oxford, 1912/2001, s. 29-30. Burada Russell ise şöyle der: "... özel bir ismi doğru bir şekilde kullanan bir insanın zihnindeki düşünce genel olarak ancak o özel ismi bir betimleme ile yer değiştirdiğimizde açık bir biçimde ifade edilebilir." Ayrıca bkz. Bertrand Russell, "On Denoting", *Mind* 14/56 (1905): s. 479-493; Michael Beaney, (Ed) *The Frege Reader*, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 35; Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 45-65; Saul Kripke, *Naming and Necessity*, Harvard University Press: Cambridge, 1980/2001, s. 27.

“Aristoteles” özel ismini şu uzun belirli betimlemenin kısaltılmış hali olarak veya o terimin eş-anlamlısı olarak ele alalım: “Plato’nun dersleri sırasında yavaş yavaş hocasının düşüncelerini eleştirmeye başlayan, daha sonra hocasının ders verdiği okuldan ayrılarak ‘Lyceum’ adlı okulunu açan, hocasının ve daha önce gelen filozofların metafizik görüşlerini ele alarak onları eleştirmek ve kendi kuramını açıklamak için kendi öğrencilerine özel dersler veren, daha sonra öğrencilerinin tuttuğu ders notlarının toplanması neticesinde kitaplaştırılan, ‘Metafizik’ isimli kitabın—en azından bazı yorumculara göre önemli bir kısmının— meşhur yazarı”. Aynı nesne hakkında konuşmak istediğimizde sürekli bu uzun betimlemeye başvurduğumuzu düşünelim; bu gerçekten çekilmez bir külfet olacaktı. Neyse ki, bu uzun belirli betimlemenin yerine geçecek, iletişimi çok daha kolay hale getirecek bir dilsel aracımız var: özel isim. Bir nesneden bahsederken her seferinde onun fiziki, karakteristik, tarihsel özelliklerini uzun uzadıya dile getirmektense ona “özel” bir isim veriyoruz ve bu özel isim vasıtasıyla aynı nesne hakkında konuşmayı külfetli bir halden çıkarmış oluyoruz. İşte Frege ve Russell’i birleştiren bu sezgisel bakış açısıydı.¹⁴

II. Tarihsel Gönderim Görüşü

İlk bakışta, bu kadar sezgisel cazibesi olan bu Betimlemeci Kuram acaba yanlış olabilir miydi? Sezgilerimiz belki de özellikle bu konuda beklenilenin aksine yanıltıcı da olabilir. Betimlemeci Kuram’ı incelerken belki de en fazla dikkat etmemiz gereken konu sezgilerimize karşı gelecek düşünceleri dile getirmeye çalışmak ve onları tahlil etmek olabilir. Kripke, Betimlemeci Kuram’ın bu sezgisel çekiciliğine kapılmamakta ısrar eden kişilerden birisi olarak ön-plana çıkmıştır.

Kripke’nin görüşüne göre,¹⁵ özel isimler katı belirleyicidirler (İng. “rigid designator”), yani bütün olanaklı dünyalarda, eğer o nesne o olanaklı dünyada var ise,¹⁶ aynı nesneye gönderimde bulunurlar; halbuki özel isimler ile özdeşleştirilen, eş anlamlı olduğu düşünülen, özel isimlerin yerine geçtiği

¹⁴ Kripke bu bakış açısının arka planında birkaç gerekçe olduğunu *Naming and Necessity* kitabının özellikle ilk bölümünde ayrıntılarıyla açıklar.

¹⁵ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, Harvard University Press: Cambridge, 1980/2001, s. 48, 77-78.

¹⁶ Özel ismin katı belirleyici olması bütün olanaklı dünyalarda o ismin taşıyıcısı olan kişinin de var olmasını gerektirmez. Eğer o kişi varsa, hatta o olanaklı dünyada farklı bir isim taşısa bile hala o kişiye gönderimde bulunur. Kripke’ye göre “varsayalım ki Hitler hiç doğmamış olsun” dediğimizde bile aslında “Hitler” ismi katı belirleyicidir; çünkü karşı-olgusal bir senaryoda var olmamış olabilecek bir şeye gönderimde bulunur. Bkz., Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 78

düşünülen belirli betimlemeler katı belirleyici değildir. Kripke'nin örneği üzerinden konuyu ele alalım.¹⁷ "Nixon" ismini duyan bir kişi bu kişiyi "1968 A.B.D. Başkanlık seçimlerinin galibi" belirli betimlemesinin kısaltması veya eş-anlamlısı olarak zihninde eşleştirmiş olsun. Bunu bir cümle olarak yazalım:

(1) "Nixon, 1968 A.B.D. Başkanlık seçimlerinin galibidir."

Fakat, burada geriye dönük olarak şu şekilde de düşünebilirdik. Tarihsel şartlar farklı olsaydı, Nixon lobi çalışmalarında yeterli destekçiye sahip olmasaydı, Nixon siyaset-karşıtı bir topluluktan çıkmış olsaydı, vs., Nixon o seçimleri kazanamamış, onun yerine Humphrey seçimi kazanmış veya daha da ötesinde Nixon, siyaset-karşıtı birisi olduğu için seçime bile katılmamış olabilirdi diyebilirdik. Böylesi şeylerin en azından bazı olanaklı dünyalar içinde gerçekleşebileceğini düşünüyoruz. Bu yukarıdaki (1) numaralı cümlenin aslında bir zorunluluğu dile getirmediğini, sadece yaşadığımız aktüel dünyada olan bir şeyi, yani olumsal bir doğruyu dile getirdiğini gösterir. Buradan hareketle, şu cümleyi yazalım:

(2) "Nixon, 1968 A.B.D. Başkanlık seçimlerinin galibi olmayabilirdi."

Şimdi, Betimlemeci Kuram'a göre herhangi bir özel ismin aslında o isimle özdeşleştirilen belirli betimleme ile eş anlamlı olacağını, onun bir kısaltması olacağını söylemiştik. Ek olarak, cümlede geçen herhangi tekil bir terimin o terimin eş-anlamlısı, dolayısıyla da eş-gönderimlisi olan başka bir terim ile yer değiştirdiğimizde¹⁸ yani "1968 A.B.D. Başkanlık seçimlerinin galibi" yerine "Nixon" terimini koyduğumuzda, bu sefer şöyle bir cümle elde ederiz:

(3) "Nixon, Nixon olmayabilirdi."

İşte bu Kripke'ye göre Betimlemeci Kuram'ın özel isimlerin tahlilinde ne kadar yanıltıcı olduğunun bir göstergesidir. Çünkü, herhangi bir varlık, eğer varsa, kendisiyle özdeştir; halbuki son cümlede Betimlemeci Kuram'ın bize sunduğu çerçeve bizi yaman bir çelişkiye sevk ediyor. Elbette, "Nixon" diye bildiğimiz kişi başka bir olanaklı dünyada¹⁹ farklı bir özel isme sahip olabilirdi; ama yine de diğer bir özel isme sahip olan kişi ile aktüel dünyadaki Nixon aynı kişiler olacaktır. Betimlemeci Kuram ise bu temel özdeşlik ilkesini çığnemiştir. Bu ve benzeri örneklerden hareket ederek Kripke özel isimlerin

¹⁷ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 40-41, 48-49.

¹⁸ Krş., Gottlob Frege, (1892) "On Sinn and Bedeutung", s. 151-171.

¹⁹ Kripke'ye göre, olanaklı dünyalar öyle teleskobun başına geçip keşfedebileceğimiz şeyler olamaz; bunlar sadece karşı-olumsal düşünceleri ifade etmeye yarayan düşünce araçlarıdır. Bkz., Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 44.

katı belirleyici olduğunu, belirli betimlemelerin ise katı-olmayan belirleyici (İng. “non-rigid designator”) olduğu tespitinde bulunur. Katı-olmayan belirleyici bir olanaklı dünyada bir nesneye gönderimde bulunurken, diğer bir olanaklı dünyada bambaşka bir nesneye gönderimde bulunabilir. Sözgelisi, “1968 A.B.D. Başkanlık seçimlerinin galibi” belirli betimlemesi, içinde yaşadığımız aktüel dünya hesaba katıldığında Nixon’a gönderimde bulunur; fakat başka bir olanaklı dünyada çok başka birisi seçimlerin galibi olabilirdi. En nihayetinde, özel isim ve ona karşılık geldiği düşünülerek o özel isimle özdeşleştirilen belirli betimleme eş-anlamlı olamaz; çünkü eğer eş-anlamlı olsaydı, aynı zamanda eş-gönderimli olması gerekirdi ve içinde geçtiği cümlenin doğruluk değerinin de değişmemesi gerekirdi. Kripke’nin yukarıda sunduğu modal argümanı ise bunun tam aksini kanıtlıyor.²⁰

Başka bir örnek üzerinden meseleyi biraz daha açalım. Bilim insanları bir araya gelip Paris’te yer alan bir çubuğu bir metrenin ölçüsü olarak kabul etmiş olsunlar. Bu çubuğa kısaca “S” diyelim. Bu durumda, “ t_0 anındaki S’nin uzunluğu” ifadesi katı belirleyici değildir; çünkü çeşitli faktörler nedeniyle S’nin [var olduğu diğer olanaklı dünyalar düşünüldüğünde] boyu kısalabilir, uzayabilir; dolayısıyla bu ifadedeki S’nin boyu bütün olanaklı dünyalarda aynı uzunluğa pekâlâ sahip olmayabilir. Fakat, her ne kadar bir metre yaşadığımız aktüel dünyada t_0 anındaki S’nin uzunluğuna denk gelmiş olsa da “bir metre” terimi²¹ bütün olanaklı dünyalarda aynı kesin uzunluğu katı bir şekilde göstereceğinden katı bir belirleyicidir.²² Önemli olan nokta ise şudur: “ t_0 anındaki S’nin uzunluğu” belirli betimlemesi katı belirleyici değildir ve “bir metre” terimi ile eş-anlamlı olamaz. Yaşadığımız aktüel dünya söz konusu olduğunda “Bir metre t_0 anındaki S’nin uzunluğudur” dediğimizde sadece bir metrenin gönderimini- bu dünyanın olumsuzluğu içerisinde-sabitlenmiş oluruz.²³ Bir betimlemenin betimlediği şey ile eş-anlamlı olduğunu söylemek başka bir şeydir; bir betimlemenin betimlenen şeyin gönderimini sabitlediğini söylemek başka bir şeydir. Bu ikisi birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Peki, isimlendirme faaliyetine baktığımızda hangi türden isimlendirme faaliyetlerinden bahsedilebilir? Kripke’ye göre, bazı istisnai durumlarda isimlendirme seremonisi toplumdan kendini bir süreliğine izole

²⁰ İlhan İnan, *Dil Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2013, s. 82-101.

²¹ Buradaki “bir metre” terimi bazılarında göre bir isim olarak görülebilir. Kripke’ye göre, her ne kadar isimlerle gönderim nesnesini sabitleme özelliği bakımından ortak yanları olsa da “bir metre”, “100 derece Santigrat” gibi terimler genelde birer isim olarak görülemezler. Bkz., Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 96, dipnot 42.

²² Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 55.

²³ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 56, 96 dipnot 42.

etmiş bir kişinin özel çalışma odasında o kişinin “Bundan sonra X'nin ismi şu olsun” diyerek gerçekleşmiş olabilir. Örneğin, Leverrier uzun uğraşlar sonunda bazı gezegenlerin yörüngesindeki sapmaları saptamış ve “bu türden sapmaların nedeni olsa olsa bir gezegen olmalıdır” demiş ve ona “Neptün” ismini vermiş olabilir. Henüz Neptün’ü teleskop ile görmemiş ve keşfetmemiş olduğunu, sadece bir hipotez ortaya attığını düşünelim. Bu türden durumlar söz konusu olduğunda, isimlendirme “şu şu sapmalara neden olan gezegen” gibi bir belirli betimleme vasıtasıyla yapılmış olabilir.²⁴ Yine de bu durumda bile özel isim ve betimleme arasında bir eş-anlamlılık bulunmaz; burada belirli betimleme sadece gönderim nesnesini belirlemeye/saptamaya yarar.²⁵

Her ne kadar isimlendirme seremonisi bazı durumlarda yukarıdaki örnekteki gibi gerçekleşmiş olsa da, bizler çoğunlukla böylesi bir isimlendirme yolunu kullanmayız. Çoğu zaman özel bir ismin gönderiminin belirlenmesi/saptanması gösterim (İng. “ostension”) yolu ile olur.²⁶ Kripke’nin örneği şöyledir: bir bebek doğduğu zaman onun ebeveynleri ona “Richard Feynman” özel ismini verirler ve onu hep bu isimle çağırmaya başlarlar. Tarihte bu anda da o özel ismin gönderimi saptanmış olur. Daha sonra, ailesi onun hakkında konuşurken hep bu özel ismi kullanarak onu anarlar. Bu nedensel-tarihsel zincir sürecinde isim bir halkadan diğerine yayılır. Bu zincirin en uzak halkasındaki kişi—kimden veya nereden bu ismi duyduğunu hatırlamasa bile—Richard Feynman’a gönderimde bulunabilir. Feynman’ı meşhur bir fizikçi olarak bilebilir; her ne kadar bu bilgi onu diğerlerinden ayırt etmeye yarayan bir bilgi olmasa da hala her “Richard Feynman” dediğinde ona gönderimde bulunduğu pekâlâ söylenebilir. Feynman’a başarılı bir şekilde gönderimde bulunması için o dilsel topluluğun oluşturduğu nedensel-tarihsel zincirin bir üyesi olması yeterlidir.²⁷ Söz gelişi, Richard Feynman hakkında tek bilgisi onun meşhur bir fizikçi olduğundan

²⁴ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 74- 94-96. “Hesperus” ve “Karındaşen Jack” gibi isimler de yine aynı şekilde betimleme yoluyla verilmiş isimler olabilir. Londra polisi bir süredir işlenen aynı tipteki cinayetlerin faili olarak “bundan sonra ona ‘Karındaşen Jack’ diyelim” demiş ve bu ismi bu betimleme üzerinden yapmış olabilirler. Bkz. Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 79. Wittgenstein’in bahsettiği bir kişinin kendi özel duyumuna (İng. “private sensation”) bir isim takmasını ise bu toplulardan izole bir şekilde gerçekleştirilen isimlendirme seremonisinin en uç hali olarak düşünebiliriz. Bkz. Ludwig Wittgenstein, *Philosophical investigations*, tr., G.E.M. Anscombe, Blackwell: Oxford, 1991.

²⁵ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 79, dipnot 33.

²⁶ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 91-92, 96.

²⁷ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 91-92, 94-95. Gönderim-ödücü (İng. “reference borrowing”) için ayrıca bkz. Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 58-59.

ibaret olan ve bunun dışında hiçbir bilgisi, görmüşlüğü olmayan bir kişi sokakta yürürken karşısından Richard Feynman gelip geçmiş ve bu kişi onu daha önce hiç görmediği için de doğal olarak tanımamış olabilir. Ayrıca bu kişi onu diğer meşhur fizikçilerden ayırt edecek ek bilgi veya bilgilere de sahip olmadığı için onu diğerlerinden ayırt edemeyebilir; yine de bu kişinin o dilsel topluluğun bir üyesi olması onun "Richard Feynman" özel ismini her dile getirişinde ona başarılı bir biçimde gönderimde bulunmak için yeterli olacaktır. Buradaki "yeterli olacaktır" ifadesinden hareketle Kripke'nin en azından yeter neden arayışında olduğu düşünülebilir; oysa Kripke daha baştan böylesi bir arayış içerisinde olmadığını açık bir biçimde belirtir.²⁸ Onun derdi yeni bir kuram ortaya atmaktan ziyade, Betimlemeci Kuram'a göre bize isimlendirme konusunda daha doğru bir resim sunacak bir yaklaşım bulmaktır diyebiliriz. Bir ismin zincirde bir halkadan diğerine geçmesi gönderim için bazı durumlarda yeterli olmayabilir. Kripke'nin kendi verdiği örnek şöyledir: 'Santa Claus' terimi gerçekten de tarihi bir figür olan bir aziz ile ilişkili olarak ortaya çıkmış olabilir; buna rağmen çocuklar 'Santa Claus' terimini kullandıklarında o azize gönderimde bulunmuyor da olabilir, onu sadece bir betimleme üzerinden temsil ediyor olabilir.²⁹

Buraya kadar söyleyeceklerimizi toparlayacak olursak, Kripke'nin yaklaşımı hakkında şunları söyleyebiliriz:

(i) Çoğu zaman, özel bir isim ilk olarak gösterim vasıtasıyla tanıtılır ve gönderim sabitlenir, daha sonra aynı nedensel-tarihsel zincirin halkalarını oluşturan diğer bireyler arasında isim dolaşıma geçer. Burada, sözgelisi bu nedensel-tarihsel zincirin son halkasında olan ilk halkasında yer alana göre gönderim nesnesi konusunda daha az bilgiye sahip olabilir, yani onu diğerlerinden ayırt etmeye yarayacak yeterli bir bilgiye sahip olmayabilir. Fakat, yine de bütün bunlara rağmen ona başarılı bir biçimde gönderimde bulunabilir.

(ii) Bazı istisnai durumlarda, özel bir isim belirli bir betimleme üzerinden tanıtılmış ve gönderim de bu yolla sabitlenmiş olabilir.

(iii) Diğer bazı istisnai durumlarda ise, bu iki durumun karıştığı, yani toplumun bazılarına göre özel ismin gönderimi nedensel-tarihsel bir zincir vasıtasıyla sabitlenmişken, diğer bazılarında göre betimleme yoluyla sabitlenmiş olabilir.³⁰

²⁸ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 93-94.

²⁹ A.g.e., s. 93.

³⁰ Her ne kadar Kripke'nin sunduğu nedenselci-tarihsel gönderim görüşü birçoğuna göre Betimlemeci Kuram'ın eksik yönlerini göstermiş ve yerine alternatif bir yaklaşım

Kripke'nin görüşünü ana hatlarıyla açıkladıktan sonra, şimdi Kripke'nin Betimlemeci Kuram'a yönelttiği diğer eleştiriye geçebiliriz. Betimlemeci Kuram'a göre özel adların gizlenmiş veya kısaltılmış belirli betimlemeler olduğunu daha önce söylemiştik. Betimlemeci Kuram, özel isimle onun karşılığı olan belirli betimlemeyi eş-anlamli olarak aldığı için bu—ilk başta bahsettiğim sorun haricinde—başka bir soruna daha neden oluyor. Diyelim ki özel isimler kısaltılmış veya gizli belirli betimlemeler olsun. Birisinin Aristoteles hakkında konuşmak, ona gönderimde bulunmak istediğini düşünelim. Bunu yapabilmek için konuşan kişinin Aristoteles'i diğer insanlardan ayırt etmeye yarayacak öyle bir betimlemeye sahip olması lazım ki bu betimleme vasıtasıyla o biricik nesne konuşma içerisinde yakalansın.³¹ Kripke'nin yorumuna göre, Betimlemeci Kuram aslında gönderim için zorunlu-yeterli koşulu şu şekilde formüle ediyor:

*Herhangi bir özne A , ' X ' isminin taşıyıcısı olan bir nesneye y gönderimde bulunur ancak ve ancak (i) ' X ' ismine karşılık gelen-onunla eşleşen bir özellikler kümesi φ bulunuyorsa ve (ii) A , φ 'nin bir tanesinin veya ağırlıklı bir çoğunluğunun³² yegâne bir biçimde bir nesneyi y işaret ettiğine inanıyorsa.³³

356

sunmuş olsa da bu yaklaşımın da karşılaştığı "boş isimler", "gönderim içeriği değişimi", vb., bazı zorlukların olduğunu da belirtmeden geçmeyelim. Bkz., William G. Lycan, *Philosophy of Language*, s. 56-58; Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 45-82.

³¹ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 80. Yeri gelmişken şunu da belirtmekte fayda var. Literatürde Kripke'nin görüşüne yakın olan insanlar bile bu nedensel-tarihsel zincirin üyesi olan kişinin gönderiminin başarılı sayılabilmesi için en azından nesnenin türünün bilinmesinin zorunlu koşul olması gerektiğini iddia etmişlerdir; yani eğer "Richard Feynman" özel ismini kullanırken gönderimin insan mı hayvan mı cansız bir nesne mi olduğunu bilmiyorsam gönderim başarılı addedilemez. Birçok durumda insanlar gönderim nesnesi konusunda *kategorik* bir yanılığın içinde olabilirler. Lycan'ın örneği şöyledir: Bir kişi Harvard Felsefe Bölümü'ndeki meslektaşlarına gönderimde bulunmak için o bölümün içinde bulunduğu bina olan "Emerson Hall" özel ismini kullanarak "Emerson Hall bundan hoşlanmayacaktır" diyebilir; yanındaki kişi de bu ayrıntıyı bilmediği için "Emerson Hall" terimini belli bir insana gönderimde bulunuyormuş gibi aklında temsil edebilir. Bkz. William G. Lycan, *Philosophy of Language*, s. 58; Michael Devitt & Kim Sterelny, *Language and Reality*, s. 79.

³² Betimlemeci Kuram'ı, Kripke'nin yorumuna göre, iki ayrı şekilde formüle edebiliriz: (i) [Frege-Russell-cı bir çizgiden hareket ederek] özsel/önemli [olduğu düşünülen] bir özellik, gönderim-nesnesine yegane bir biçimde işaret eder; (ii) [Searle'ün çizgisinde kalarak] nesneye dair ağırlıklı çoğunluktaki özellikler hep birlikte gönderim-nesnesine yegane bir biçimde işaret eder. İkincisine literatürde genelde Betimlemeci Demet Kuramı (İng., "Cluster Theory of Descriptions") denilir.

³³ Kripke'nin formülasyonunda ufak tefek değişiklikler yaptım; fakat yaptığım bu değişikliklerin Kripke'nin formülasyonu ile aynı noktaları yakalamasına gayret ettim. Krş. Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 71.

Birçok durumda, insanlar bir kişi hakkında konuşurken, ona gönderimde bulunurken bu şartların arka-planda işlediğini düşünebilir. Sözgelisi, Aristoteles'i Aristoteles yapan şey "onun batı düşünce tarihine bıraktığı mirastır, felsefi çalışmalarıdır" diyebiliriz. Aynı şekilde, Hitler'den bahsederken "insanlık tarihinde eşine benzerine hiç rastlanmamış bir Yahudi katliamının sorumlusu olan kişidir" diyebiliriz. Bizim ön-plana çıkarttığımız, o kişiyi diğer kişilerden ayırt etmemizi sağlayan, bizim o kişiye ait "önemli" gördüğümüz özellikler olabilir. Fakat, şu yanlışlığa düşmememiz gerekiyor: "Nesnenin *önemli* özellikleri özsel olmak zorunda değildir".³⁴ "Aristoteles, Büyük İskender'in meşhur öğretmenidir" önermesinde veya "Hitler, büyük Yahudi katliamının arkasındaki sorumlu kişidir" önermesinde kullandığımız özel isimler katı belirleyicidirler, fakat onlara ait olduğunu düşündüğümüz özellikleri betimleyen ifadeler katı belirleyici değildir. Aristoteles veya Hitler bir olanaklı dünyada bambaşka yollar tercih etmiş, bambaşka hayat şartlarından geçmiş olabilir, dolayısıyla bu dünyada bize göre "önemli" olan özelliklere diğer olanaklı dünyalarda hiç sahip olmayabilirlerdi.³⁵

Entelektüel bir birikime sahip olan birisi "Ben 'Cicero' terimini Catiline'i milletin huzurunda ihbar eden kişiye işaret etmek için kullanacağım" diyebilir. Bu durumda, gerçekten de konuşmacının Cicero'yu iyi bildiğini, hayat hikayesini okuduğunu ve diğer insanlardan ayırt edecek önemli bir özelliği vasıtasıyla ona gönderimde bulunduğu söylenebilir.³⁶ Bir insan yukarıdaki formülasyonda bahsi geçen ikinci koşulun da *a priori* bir biçimde doğru olduğuna inanabilir. Eğer bir nesneyi temsil ederken aklımdan geçen özelliğin (veya özelliklerin bazılarının) o nesneye yegâne bir biçimde işaret etmediğini, bulanık bir biçimde birden fazla nesneye işaret ettiğini düşünüyorsam, buna inanıyorsam, o zaman hangi nesne hakkında konuştuğumu nasıl bilebilirdim ki?³⁷

Halbuki durum çoğu zaman böyle değildir. Çoğu insan gönderimde bulunurken bir entelektüelin bilgi birikimine sahip değildir; aslında sahip olmasına da gerek yoktur.³⁸ "Cicero" ve "Feynman" özel isimlerini ele alalım.

³⁴ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 77.

³⁵ A.g.e., s. 77.

³⁶ A.g.e., s. 80.

³⁷ A.g.e., s. 80.

³⁸ Kripke eleştirilerinin iki ayrı fakat birbiriyle bağlantılı ayağında, farklı sayfalarda gayet ironik bir biçimde aynı anlama gelecek bir cümleyi tekrar eder: "Felsefecilerin bu tezi böylesi uzun bir süre savunmaları felsefecilerin eğitimine bir övgüdür" (Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 81); "Bu da yine felsefecilerin eğitimine bir övgüdür" (Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 84). Kastettiği şey ise aslında şudur: Felsefeciler, belki de çok iyi bir eğitimden geçtikleri için meselelere yukarıdan bakmaya bayılır, "gizemselleştirme" ve "entelektüelleştirme hatası" diyebileceğimiz

Bir kişi “Cicero” özel ismi ile “meşhur Romalı hatip” belirli betimlemesini birbiriyle ilişkilendirmiş, bir çağrışım kurmuş olabilir. Bunu yaparken de aslında ‘sadece tek bir meşhur Romalı hatip olduğunu’ düşünmez veya ‘o ismin bir gönderimine sahip olması için bir kişinin Cicero hakkında başka bir şey bilmesi gereklidir’ diye düşünmez.³⁹ Benzer bir biçimde, sokaktaki adam Feynman’ı “meşhur bir fizikçi” betimlemesini kullanarak aklında temsil edip ona gönderimde bulunuyor olabilir. Her iki betimlemeye baktığımızda aslında bu iki betimlemenin gönderim nesnesine dair yeterli bir içerik sağladığını söylemek zordur; zira tarihte birçok meşhur Romalı hatipten, birçok meşhur fizikçiden bahsedilebilir. Birçok durumda, gönderim nesnesine eşsiz bir biçimde işaret eden bir belirli betimleme bulmak güçtür, hatta eşsiz bir biçimde işaret eden belirli betimleme bulunduğu zamanlarda bile o betimlemeyi kullanan kişiye ikinci bir soru sorulduğunda bu sefer karşıdan döngüsel bir açıklama alabiliriz. Kripke’ye göre, örneğin sokaktan geçen birisi bile Einstein’a gönderimde bulunurken aslında onu eşsiz bir biçimde betimleyen bir belirli betimlemeye başvuruyor olabilir: “Görecelik Kuramı’nı keşfeden kişi”. Fakat, bu sefer “Peki, Görecelik Kuramı nedir?” diye sorarsak şu cevabı alabiliriz: “Einstein’ın kuramı işte”. Bu da açıklamada döngüsellik problemine götürür.⁴⁰ Buradan hareketle, bir kişinin gönderim nesnesine gönderimde bulunmak için illa ki o gönderim nesnesi hakkında ayrıntılı, ayırt edici bir bilgiye sahip olması gerekmez diyebiliriz. Eğer bu kişi nedensel-tarihsel zincirin bir üyesi ise, bahsi geçen kişilere gönderimde bulunur dememiz gerekiyor. O halde, *bir özne her ne kadar gönderim yapmak istediği nesne hakkında arzu edilen ideal epistemik koşulları sağlamamış olsa bile o öznenin o nesneye gönderimde bulunduğunu pekâlâ söyleyebiliriz*. Bu ideal epistemik koşulların çoğu zaman gereksiz olduğunu görmüş olduk. Peki, en azından minimum düzeyde beklenti ne olacaktır? Mesela, tamamıyla yanlış enformasyon içeren durumlarda ne olacaktır? Birçok kişi Peano’ya gönderimde bulunduğunda aslında akıllarında “Peano aksiyomları” diye bilinen aksiyomlar vardır; bazıları Peano aksiyomlarını tek tek ifade edebilecek düzeydeyken, aramızda bazılarının bildiği tek şey şu olabilir: “Peano, Peano-aksiyomlarının kaşifidir”. “Peano-aksiyomlarını her kim keşfetmişse, ben onun hakkında konuşuyorum” betimlemesini kullanarak Peano hakkında konuştuğumuzu düşünelim. Peano hakkındaki bu sığ bilgiye

hataların içine düşerler. Aslında yapılması gereken ise, özellikle gönderim meselesi konusunda, sadece entelektüellerin kullandıkları gönderim biçimine bakmak ile yetinmek ve bu ideal ölçüte yaklaşamayan herkesi gönderim-acizi/cahili saymak yerine, toplumda kendi dışındaki bireylerin de gönderim biçimlerine bakarak daha kuşatıcı bir kuramın arayışına girmektir.

³⁹ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 81.

⁴⁰ A.g.e., s. 81-82.

sığınmışken bir uzmanın gelip bize şu bilgiyi verdiğini düşünelim: Aslında 'Peano-aksiyomları' diye bilinen aksiyomların esas kâşifi Peano değil, Dedekind'dır. Aslında Peano, buna bir dipnotta işaret etmişti ama nasıl olduysa dipnota kimse bakmamış, zaman içerisinde bu aksiyomların kaşifi olarak hep Peano gösterilmiş.⁴¹ Her ne kadar tuhaf durumlar olsa da bunun benzeri olayları biz de günlük hayatımızda duymuşuzdur, şu doğru bildiğimiz yanlışlıklar aslında "bilgi" dediğimiz hazinenin belki de büyük bir yekününü işgal ediyordur. Bu durumda biz bu kişi bizi uyarmadan önce kim hakkında konuşuyorduk, Peano mu yoksa Dedekind mı? Kripke'ye göre, her ne kadar Peano hakkında çok hatalı bir bilgiye sahip olmuş olsak bile, bizim esas amacımız aslında Peano hakkında konuşmaktı. O halde, *bir özne her ne kadar gönderim yapmak istediği nesne hakkında arzu edilen minimum yeterli epistemik koşulları sağlamamış olsa bile (yani yeterli sayılabilecek düzeyde doğru bir enformasyona sahip olmasa bile), o öznenin o nesneye gönderimde bulunduğunu pekâlâ söyleyebiliriz.*⁴²

⁴¹ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 83-84.

⁴² Bkz. Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 84-85. Yeri gelmişken en azından bir dipnotta bir meseleyi açıklığa kavuşturmamız gerekiyor. İlk önce, Donnellan'ın gönderimsel (İng. "referential") ve atfedici/niteleyici (İng. "attributive") kullanım arasında yaptığı ikili ayrıma kısaca bir bakalım. Eğer betimlemeyi kullanan kişi "şu-ve-şu'nun müsebbibi olan her kimse veya her neyse" anlamında kullanıyorsa konuşmacı betimlemeyi atfedici/niteleyici bir biçimde kullanıyor demeliyiz. Eğer betimlemeyi kullanan kişi betimlemeyi kullanırken (kendisini dinleyen kişiye), özellikle sadece konuştuğu kişi veya şeyin ne olduğuna açık bir biçimde işaret etmek için, onu göstermek için bir betimleme kullanırsa, konuşmacı betimlemeyi gönderimsel bir biçimde kullanıyor demeliyiz (Keith Donnellan, "Reference and Definite Descriptions," *Philosophical Review* 77 (1966): s. 285). Donnellan'ın tipik örneği şöyledir: Diyelim ki yerde Smith'in cesedini görüyoruz, vahşice katledilmiş, bu şok hissiyle bu sefer haykırıyoruz: "Smith'in katili tam bir kaçıktır". Burada, Smith'in katili hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmadığımızı, yani kim olduğunu bilmediğimizi hayal edelim. Bu durumdaki konuşmacının, "Smith'in katili" betimlemesini "Smith'i (vahşice) katleden her kimse, onu kastediyorum" şeklinde kullandığı söylenebilir; buradaki betimlemenin kullanımını Donnellan'a göre atfedici/niteleyici kullanımdır (Keith Donnellan, "Reference and Definite Descriptions," s. 285). Şimdi, başka bir senaryoya geçelim. Diyelim ki mahkeme salonunda bir davaya şahit oluyoruz, sanık sandalyesinde Smith'in katil zanlısı olan Jones oturmaktadır. Mahkeme esnasında Jones'un garip davranışlarına şahit olup yanımızdakine şunu fısıldayabiliriz "Smith'in katili tam bir kaçıktır". Karşımızdaki kişi sonuçta bir cinayet zanlısı, dava daha yeni başlamış, aslında kesin bir biçimde cinayeti işleyip işlemediğini bilmediğimizi, "Smith'in katili" betimlemesinin, davanın sonunda düşebileceği ihtimalleri göz önünde bulunduralım. Bu durumda, aslında sadece mahkeme salonunda garip davranışlar sergileyen, adı "Jones" olan kişiye, gönderimde bulunmak için "Smith'in katili" betimlemesini, ona Smith'in katili özelliğini atfetmeden, kullandığımız söylenebilir. Bu kullanıma da gönderimsel kullanım diyoruz (Keith Donnellan, "Reference and Definite Descriptions," s. 285-286). Bu ayrımı netleştirdikten sonra şimdi konumuza geri dönebiliriz. Bazı durumlarda bir kişiden bahsederken genel olarak o kişiye atfedilen özellik daha sonra tamamıyla

III. Tartışma: Betimlemecinin Penceresinden

Her ne kadar bir kuram ortaya atmaktan uzak durduğunu defalarca dile getirmiş olsa da Kripke kitabının bir noktasında en azından Betimlemeci Kuram'a alternatif olarak sunmaya çalıştığı resmin ayrıntılarını paylaşmaya başlar:

Kuramın kabataslak bir ifadesi şöyle olabilir: İlk olarak bir 'adlandırma seremonisi' gerçekleşir. Burada nesne gösterim yoluyla isimlendirilebilir veya ismin gönderimi bir betimleme aracılığıyla sabitlenebilir. İsim 'bir halkadan diğer halkaya' geçtiğinde, o ismin alıcısı, benim düşünceme göre, o ismi öğrendiğinde onu kimden duymuşsa o kişinin kullandığı aynı gönderim ile kullanmaya niyet etmek zorundadır. Eğer 'Napoleon' ismini duyarsam ve onun benim evcil yerdomuzum için güzel bir isim olabileceğine karar verirsem, bu koşulu sağlamamış olurum. (Belki de, gönderimi sabitleme noktasında böyle bazı arızalar nedeniyle 'Santa Claus'un iddia edilen özgün kullanımından şimdiki kullanımına saptığı açıklaması getirilebilir) Bu taslağın hiç de öyle gönderim fikrinden *kurtulamayacağına* dikkat edin; tam aksine, aynı gönderimle kullanmak için niyet etme kavramını bir ön-kabul olarak ele alır.⁴³

Yukarıdaki bölümün sonunda gönderimin başarılı olarak addedilmesi için zorunlu ve yeterli epistemik kriterler bu kadar esnetilmişken, Kripke neden

yanlış çıkabilir, aslında o özellik başka birisine ait olabilir. Kripke'nin örneği üzerinden gidelim: "Gödel, eksiklik/tamamlanmamışlık teoreminin sahibidir". Birçok insan Gödel'e gönderimde bulunurken aklında bu betimlemeyi kullanıyor olabilir. Daha sonra ise şöyle bir gerçek ile karşı karşıya kaldığımızı hayal edelim: "Eksiklik teoreminin asıl sahibi meğer Schmidt'miş". Bazılarına göre, her ne kadar burada gerçek ortaya çıksa bile aslında betimlemeyi "gönderimsel" bir biçimde kullandığımız için buradaki "Gödel" özel ismini [Frege-Russellci görüşten farklı olmak üzere] bir betimlemenin kısaltması olarak görebiliriz. Kripke, Donnellan'ın gönderimsel ve atfedici/niteliksel arasında yaptığı bu ikili ayrımı karşı çıkar. Kripke'nin bakış açısına göre, Donnellan'ın analizi kabul edilmiş olsa bile, eğer bir betimleme gönderimsel bir şekilde kullanılmışsa, daha sonradan gönderim nesnesinin bu betimlemeye uygun bir nesne olmadığı durumda konuşmacı tarafından betimleme geri çekilir. Örneğin, Gödel'in aslında eksiklik teoreminin sahibi olmadığı anlaşıldığında Gödel ismini kullandığımızda artık ona "eksiklik kuramının sahibi" betimlemesini yakıştırmayız. Gödel, hala "Gödel" diye çağrılır; fakat betimleme düşer. Bu argümandan hareketle, Kripke yine aynı sonuca ulaşır: İsim, betimlemenin kısaltması olamaz. Bkz. Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 87, dipnot 37. Ayrıca bkz. İlhan İnan, "The Referential' and 'the Attributive': Two Distinctions for the Price of One", *Organon F*, Vol.XIII (2006/2): s. 137-160.

⁴³ Saul Kripke, *Naming and Necessity*, s. 96-97.

şimdi “aynı gönderimde kullanmaya niyet etme” gibi zorunlu bir kriter getirmek ihtiyacı hissediyor? Buradaki ek koşulun anlaşılması Kripke’nin Strawson’a yönelttiği eleştiride saklıdır.⁴⁴ Diyelim ki “Gödel” ismini Jones’dan duydum. Strawson’un Betimlemeci Demet Kuramı’na göre, konuşmacının Gödel’e başarılı bir gönderim yapabilmesi için o gönderimi kimden ödünç aldığını hatırlaması, bilmesi gereklidir; çünkü bu kurama göre ‘Ben “Gödel” isminden John’un “Gödel” dediği adamı anlıyorum’ betimlemesini kullanarak konuşmacı başarılı bir gönderimde bulunabilir.⁴⁵ Halbuki, Kripke’nin nedenselci-tarihselci görüşüne göre, bu isme gönderimde bulunmak için o ismi kimden duyduğumu hatırlamama bile gerek yoktur; uygun-normal nedensel zincirin bir halkası olmak tek başına Gödel’e gönderimde bulunmak için yeterlidir. Fakat belli ki sadece bu ölçüt yeterli olamayacak; çünkü bazı durumlarda konuşmacı her ne kadar o nedensel zincirin halkası olsa da bir anda belli belirsiz bir nedenle o ismi daha önce duyduğu kullanımdan farklı bir kullanımda kullanmayı tercih edebilir. Santa Claus tarihteki gerçek bir kişilik olmuş olabilir ve “Santa Claus” ismi dilin içinde ilk dolaşıma girdiği andan bu yana hep o tarihsel kişiye gönderimde bulunuyor olabilir; fakat belli ki nedensel-tarihsel zincirin bir halkasında bir veya birden fazla kişi “Santa Claus” ismini o tarihsel şahsa gönderim yapma imkanı hala dururken bir anda “Noel haftasında çocuklara hediyeler dağıtmak için çok uzaklardan, kutuplardan gelen yaşlı, güler yüzlü, hayırsever ihtiyar adam” kurgu-karakterine gönderimde bulunmaya başlamış. İşte böylesi durumları bertaraf etmek için, Kripke’nin en azından bir taslak olarak sunduğu kurama göre gönderimi ödünç alan kişinin kimden gönderimi ödünç aldıysa onunla aynı gönderim içeriğini kullanmaya niyet etmesi gerekmektedir; bu niyetin bozulduğu durumlarda taslak halinde olan kuramın ön-kabulü sağlanmamış olacaktır. Kripke’nin buraya kadar söylediği noktaları şu şekilde formüle edelim:

Bir özne her ne kadar gönderim yapmak istediği nesne hakkında arzu edilen ideal epistemik koşulları sağlamamış olsa bile, arzu edilen minimum yeterli epistemik koşulları sağlamamış olsa bile, eğer özne daha önce özel ismi kendisinden duyduğu kişinin kullandığı aynı gönderim içeriğini kullanmaya niyet ederse o öznenin o gönderim nesnesine başarılı bir gönderimde bulunduğu söylenmelidir.

Acaba bu taslak kuramdaki “aynı gönderimde kullanmaya niyet etme” ön-kabulü Kripke’nin bir taslak olarak sunduğu kuramın zemininde çatlaklar oluşmasına sebep olabilir mi? Bu çatlak en nihayetinde daha önce tekrar

⁴⁴ A.g.e., s. 90-93.

⁴⁵ A.g.e., s. 92.

tekrar Betimlemeci Kuram'da eleştirdiği noktayı gizli olarak savunmasıyla, dolayısıyla kendi eleştiri oklarının hedefi olması ile sonuçlanabilir mi? Belli ki sadece bir dil topluluğunun bir bireyi olmak, özel ismin dil içinde dolaşıma girdiği andan sonraki oluşan nedensel-tarihsel zincirin bir halkası olmak kendi başına yeterli olmuyor; gönderimin sabit kılınması için o zincirin halkası olan bireylerin de gönderimi daha önce duydukları kişiyle aynı gönderim içeriğiyle kullanmaya da niyet etmeleri gerekiyor. Peki genel olarak bir şey konusunda niyet etmek ne anlama gelir?

*Bir özne S zihinsel bir hal olan niyet hali NH içerisinde dir ancak ve ancak (i) S gerçekten de NH içerisinde olduğunu biliyorsa/farkındaysa ve (ii) S NH'nin kendisine yönelttiği niyet-nesnesi hakkında yeterli sayılabilecek düzeyde bir bilgiye sahipse.*⁴⁶

Bir örnek üzerinden açıklamaya çalışalım. İlk başta, formülasyondaki ilk noktayı açıklığa kavuşturalım. Bazı zihinsel haller o zihinsel hallerin bilincinde olmadan gerçekleşmiş olabilir. Örneğin, çocukluğumuzda yaşadığımız ve bastırılmış olduğumuz bir deneyim nedeniyle bir şey konusunda birkaç inanç hali edinmiş olabiliriz; bu inançlar her ne kadar bilincimizde açığa çıkmasa da biz bunların farkına varmasak da istemsiz bir biçimde bazı davranışlarımızı arka-planda kontrol ediyor veya onların oluşumuna kısmen katkıda bulunuyor olabilir. Aynı şekilde bazı bilinç-dışı arzular için de buna benzer açıklamalar getirilebilir. Niyet halleri ise bilinçdışı inanç ve arzulardan keskin bir şekilde ayrılır. Bir kişinin bir niyet halinde olduğunu söylediğimizde [o hal ile ilişkili bilinçdışı inanç ve arzular her ne kadar niyetin oluşumuna katkıda bulunmuş bile olsa] onun en azından o niyet halinde bulunduğunun bilinmesi bir ana koşuldur; çünkü aksi takdirde absürt bir durum ile karşı karşıya kalırız: Bir niyet-halinde olan bir özne bu niyet-halinde olduğunu bilmezse, bunun farkına varmazsa zaten sözde niyet ettiği şeyi gerçekleştirmek için adım veya adımlar da atmaz; niyet-hali ise niyet ile ilişkili davranışlarda hemen kendini yansıtır. Çoğu durumda, bir insan bir kahveyi arzulayabilir, harika bir yaz tatili hayali kurabilir, ama bunlar niyet haline sirayet etmediği sürece veya bir niyet düzeyine erişmediği sürece hiçbir şey yapmadan olduğu yerde kalabilir; halbuki niyet halinde olmak hemen bunun peşi sıra *tipik olarak* bu niyet nesnesi ile ilgili planlama, harekete geçme, vb., davranışlarda hemen kendini açığa çıkarır. O halde, şunu söyleyebiliriz: Eğer bir kişi bir niyet halinde ise

⁴⁶ Niyet hakkındaki düşüncelerimin oluşumuna Hampshire'in düşüncelerinin çok büyük bir katkısı olduğunu söylemek istiyorum, özellikle yukarıdaki formülasyonu oluştururken bu düşüncelerden istifade ettim Bkz., Stuart Hampshire, *Thought and Action*, University of Notre Dame Press: Notre Dame, Indiana, 1982, s. 95-96, 102.

en azından o kişi niyet halinde olduğunu bilir; eğer bilmiyorsa niyet halinde olduğu da söylenemez.⁴⁷ Şimdi ikinci epistemik koşula geçelim. Niyet-hali esasen çok güçlü bir yönelimsel zihin halidir ve arka-planda birtakım epistemik koşulları da beraberinde getirir. Eğer bir kişi “Ben A’ya niyet ettim, ama A hakkında bana hiçbir şey sorma, çünkü ben A hakkında hiçbir şey bilmiyorum” derse onun niyet-halinin gereklerini yerine getirmediğini, olsa olsa bir arzu-halinde olduğunu söyleriz. Eğer bir çocuk bize gelip “Ben doktor olacağım, buna gerçekten niyet ettim” derse onu çeşitli şekilde test ederek aslında sahip olduğu zihinsel halin arzu-hali mi yoksa niyet-hali mi olduğunu ortaya çıkarabiliriz. Örneğin, şu soruyu sorabiliriz: “Doktor olmak senin için ne anlama geliyor?”. Karşıdaki kişi “Hayat kurtarmak” diye cevaplar ise onun sözde niyet ettiği şeyin ne olduğu konusunda henüz yeterli düzeyde bir bilgisi olmadığını söyleriz; çünkü en nihayetinde sahil kenarındaki bir can kurtaranın da hayat kurtardığı söylenebilir. “Hayat kurtarma” özelliği sadece tıp doktorlarına atfedilebilen bir özellik değildir. Bu düşünceden hareketle şöyle bir tespitte bulunabiliriz: Bir öznenin gerçek anlamda bir niyet-halinde olması için niyet-nesnesini⁴⁸ diğer ilişkili, ilişkisiz şeylerden ayırt edebilecek düzeyde bir bilgi sahibi olması şarttır; arzu ile niyet halinin birbirinden ayrılmasının en önemli gerekçelerinden birisi budur; arzu halinde bir epistemik donanıma ihtiyaç yoktur; halbuki niyet halinde olmak için belirli bir düzeyde bir epistemik donanım beklenir. Niyet halinde olmanın beraberinde getirdiği epistemik bir bağlayıcılığı vardır. O halde, belirli bir

⁴⁷ Aynı nedenle, modern hukuk sisteminde verilen cezaların dereceleri de ilk başta kasıt/niyetin bulunup bulunmaması üzerinden belirlenir. Eğer kasıt/niyet varsa, suçun niteliği ve cezası da o kasıt/niyet ölçüsünde belirlenir.

⁴⁸ Krş., Franz Brentano, *Psychology from an Empirical Standpoint*, transl. by A.C. Rancurello, D.B. Terrell, and L. McAlister, Routledge: London, 1973/1995. Brentano’ya göre, herhangi bir zihinsel hal yönelimsellik (İng. “intentionality”) özelliği üzerinden tanımlanır. Sözü gelişi, eğer bir inanç-hali içerisindeysem, o inancın kendisine yöneldiği bir yönelimsel nesne, yani inancın nesnesi vardır. Aynı şekilde diğer bütün zihinsel haller için de bunu söylemek durumundayız. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise şudur: İnanç, arzu, korku, niyet (İng., “intention”) , vs., farklı zihin halleridir ve hepsi yönelimsellik özelliğine sahiptir. Türkçe bazı çevirilerde maalesef “yönelimsellik” kavramı “niyetlilik” veya “amaçsallık” şeklinde çevrilmiştir. Bunun çok yanlış bir çeviri olduğunu söylemek zorundayım; zira niyet-hali (İng. “state of intention”) yönelimsel hallerden sadece bir tanesidir, “yönelimsellik” kategorisinin altına düşen hallerden sadece bir tanesine işaret eder. Eğer yönelimsellik kavramı “niyetlilik” “amaçlılık” şeklinde çevrilirse bütün zihinsel hallerin niyet-taşıyan, amaç taşıyan haller olduğu izlenimi verilir; halbuki durum böyle değildir. Yönelimsel zihin halleri arasında amaç-niyet taşıyan tek bir hal vardır, o da niyet-halidir. Diğer yönelimsel zihin halleri, inanç, arzu, korku, vs., bir amaç taşımak veya bir amaca hizmet etmek zorunda değildir. Kısacası, yönelimsellik kavramı “niyetlilik” şeklinde çevrilemez.

niyet halinde olmak kısmen o niyet halinin kendisine yöneldiği niyet-nesnesi konusunda ayırt edici bir bilgiye sahip olmayı gerektirir.

Kripke'nin "aynı gönderim içeriği ile kullanmaya niyet etmek" koşulunu yukarıda ayrıntıları ile anlattığım niyet kavramı üzerinden giderek yorumladığımızda Kripke'nin kuramı içerisinde bir sorun ile karşı karşıya kalıyoruz. Kripke, Betimlemeci Kuram'ın eksik yanlarını sunmuş ve kendi kuramını en azından taslak halinde anlatmaya başlamışken, konuşmacının nedensel-tarihsel zincirin bir halkası olmasının tek başına yeterli olamayacağı kanaatine ulaşmıştı ve ek bir koşul öne sürmüştü: "aynı gönderim içeriğiyle kullanmaya niyet etmek". Fakat, eğer bir kişi böylesi bir niyet halinde ise, öyle körü körüne, hiçbir bilgi sahibi olmadan bir konu, eylem hakkında niyet halinde olması söz konusu değildir. Bu kişinin gönderim nesnesi konusunda ayrıntılı bir bilgiye, gönderim nesnesini diğer nesnelere ayırt edecek düzeyde bir bilgiye sahip olması gerekmektedir. Kripke, Frege-Russell ve Strawson'un savunduğu Betimlemeci Kuram'ı eleştirirken bir konuşmacının herhangi bir nesneye gönderimde bulunurken o gönderim nesnesi hakkında hiç de öyle ideal düzeyde veya minimum yeterli düzeyde epistemik koşulların gerekli olmadığını iddia etmişti. Halbuki, şimdi Kripke bu aşamada "aynı gönderim içeriği ile kullanmaya niyet etmek" koşulunu kullanarak aslında Betimlemeci Kuram'ın ana damarını oluşturan görüşe geri dönmüş, yani kendi eleştiri oklarının hedefi haline gelmiş durumdadır. Eğer gönderimin sabit kılınmasının koşulu özel ismin dolaşıma çıktığı nedensel-tarihsel zincirin halkalarından birisinde bulunan kişinin o özel ismi kendisinden duyduğu kişinin kullandığı gönderim içeriğiyle kullanmaya niyet etmekten geçiyorsa ve niyet etmek [Kripke'nin beklentisinin aksine] aslında epistemik bir donanım gerektiriyorsa, o zaman Kripke'nin kuramının da aslında Betimlemeci Kuram'ın başlangıç noktasına geri döndüğünü söylemek zorundayız: herhangi bir nesneye gönderimde bulunmak o gönderim nesnesinin ayrıntılı bir bilgisini gerektirir.⁴⁹

⁴⁹ Burada özellikle "niyet-hali" üzerinden, özellikle Hampshire'ın niyet hali hakkındaki düşüncelerini geliştirerek Kripke'nin sunduğu taslak kuramı eleştirmeye çalıştım. Bu makaleyi yazdıktan çok daha sonraki bir vakit aslında özellikle Frege yorumumu test etmek, geliştirmek, yanlış algıladığım noktaları düzeltmek niyetiyle çoğu uzmana göre dünyanın en meşhur Frege yorumcusu olan Dummett'i okurken onun da yine aynı noktaya, yani Kripke'nin "aynı gönderim içeriğini kullanmaya niyet etme" düşüncesine odaklanarak bir eleştirdiği geliştirdiğini fark ettim. Burada benim eleştirimin ve Dummett'in eleştirel bakış açısındaki farklılıkları uzun uzadıya anlatmanın yeri olduğunu düşünmüyorum. Kısaca, çoğu konuda Dummett'in Kripke'ye yönelttiği eleştirilere katıldığımı söyleyebilirim. İki eleştiri arasındaki farklılıkların anlaşılması için özellikle bkz. Michael Dummett, *Frege: Philosophy of Language*, Harvard University Press: Cambridge, 1981, s. 147-151. Dummett'in, Kripke'nin Betimlemeci Kuram'a, özellikle Frege'nin ele aldığı şekilde anlam ve

IV. Sonuç

Frege-Russell görüşü olarak bilinen yaklaşıma göre, özel isimler gizli, kısaltılmış belirli betimlemelerdir. Bu görüş, birçok insanın sezgilerine de hitap eden bir görüştür; çünkü adı üzerinde “özel isim” aslında belirli bir nesneyi diğerlerinden ayırt etmek için kullandığımız belirli betimlemelerin yerine geçecek, onunla *aynı anlama* gelecek dilsel bir kısa yoldur. Ancak, Kripke’nin eleştirel yaklaşımına baktığımızda bu sezgilerin yanıltıcı olduğunu fark ederiz; çünkü esasında bir özel isim ile onunla özdeşleştirilen, onun yerine kullanıldığı düşünülen belirli betimleme arasında bir eş-anlamlılık yoktur. Bu sonuca gitmek için ilk başta şu tespitte bulunmalıyız: Özel isimler katı belirleyicilerdir; halbuki belirli betimlemeler katı belirleyici olamazlar. Katı-olmayan belirleyici içinde yaşadığımız etkin dünyanın olgu bağlamları üzerinden bir nesneye gönderimde bulunurken, diğer bir olanaklı dünyada bambaşka bir nesneye gönderimde bulunabilir. Katı-belirleyiciler ise bütün olanaklı dünyalarda (eğer o nesne o olanaklı dünyada var ise) aynı nesneye gönderimde bulunur. Katı-belirleyici olan bir özel isim ve ona karşılık geldiği düşünülerek o özel isimle özdeşleştirilen belirli betimleme eş-anlamlı olamaz; çünkü eğer eş-anlamlı olsaydı, aynı zamanda eş-gönderimli olması gerekirdi ve içinde geçtiği cümlenin doğruluk değerinin de değişmemesi gerekirdi. Kripke’nin modal argümanı ise bunun tam aksini kanıtlamıştır.

Kripke, eleştirilerinin devamında Betimlemeci Kuram’ın bu tezi ortaya atmasındaki diğer sorun olarak ise şunu gösterir: Betimlemeci Kuram’a göre esasında herhangi bir nesne hakkında açık ve seçik bir biçimde konuşabilmek için onu diğer nesnelere ayırt edebilecek eşsiz bir belirli betimlemeye sahip olmalıyız. Kripke’ye göre ise, başarılı bir gönderim faaliyeti için geniş bir bilgi birikiminin şart koşulması çok yanlış bir yaklaşımdır; zira onun görüşüne göre bir gönderimin başarılı olarak addedilmesi için tek ölçüt özel ismin dil içinde tedavülü başladığı andan itibaren oluşan nedensel-tarihsel zincirin bir halkası olmak ve o özel ismi kendisinden duyduğu kişinin kullandığı gönderim içeriğiyle kullanmaya niyet etmektir. Niyet hali ise, Kripke’nin umduğunun aksine, esasında epistemik bir donanım, bir bilgi birikimi gerektirir. Bir taraftan, Kripke bu niyet halinin gerekliliğinin farkındadır; zaten bu farkındalık yüzünden kendi kuramına bu ek koşulu getirmiştir. Fakat, diğer taraftan, bu niyet halinin beraberinde getirdiği epistemik koşullar tam da Kripke’nin yıkmaya çalıştığı Betimlemeci

Kuram'ın temel taşlarıdır. Kısacası, Kripke'nin kuramı yıkmaya çalıştığı ögeye bir yerde tekrar sarıldığı için sorunludur.⁵⁰

⁵⁰ Uzun yıllar önce, uzun zamandır görüşemediğim dostlarımla bir araya gelmiş iki lafın belini kırıyorduk. Bir müddet sonra benim dışımdaki üç arkadaşım "Ayşe" isimli bir kişiden bahsetmeye başladılar, saydılar döktüler "Ayşe şöyledir, Ayşe böyledir, vs., vs.". O sıralar Kripke'nin nedensel-tarihsel gönderim kuramı üzerine bayağı bir kafa yormuştum ve o anda bu kuramı denemek için *tarihi* bir fırsatın elime geçmiş olabileceğini fark etmek pek fazla vaktimi almamıştı. Onların bahsettiği Ayşe'yi hiç tanımamış, görmemiştum. Birden lafa karışıp "Tam Ayşe'lik bir olay! Ayşe'den de zaten bu beklenirdi..." deyiverdim. Üç kişi tek bir ağızdan hayret içerisinde sordular: "Sen Ayşe'yi nereden biliyorsun? Bilmiyorsun ki, hiç onunla tanıştırmadık seni!". Ben de şu cevabı verdim: "O nesneye gönderimde bulunmak için onunla birebir tanışmam veya onu bilmem mi gerekli? Bir zaman diliminde oluşan nedensel-tarihsel gönderim zincirinin az önce bir halkası oldum ve ayrıca sizin kullandığınız aynı gönderimi kullanmaya niyet ettim, ona gönderim yapmak için bu yeterli değil mi?". Bu cevabın arkadaşları tatmin edemediğini, çok geçmeden yine zavallı Ayşe'yi çekiştirip durduklarını söylemeden geçemeyeceğim. Kripke'nin kuramını sezgisel olarak test etmeye çalışmıştım; en azından bir dipnotta şu tespitte bulunabilirim: Diğer ülkeler hakkında konuşamayacağım, ama Türkiye'de (bu testi uyguladığım birçok insan) hep Frege-Russell-cı sezgiler ile gönderimi kavlıyor. Belki de bu makalede bahsedilen sorunu çözmek için Betimlemeci Kuram ve Nedenselci Kuram arasında bir yerlerde durmak en sağlam yaklaşım olabilir.

KAYNAKÇA

- BEANEY, Michael (Ed.), *The Frege Reader*, Blackwell Publishers: Oxford, 1997.
- BRENTANO, Franz, *Psychology from an Empirical Standpoint*, transl. by A.C. Rancurello, D.B. Terrell, and L. McAlister, Routledge: London, 1973/1995
- CARROLL, Lewis, *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*, Collier Books: New York, 1962.
- DEVITT, Michael & STERELNY, Kim, *Language and Reality: An introduction to the philosophy of language*, Basil Blackwell: Oxford, 1999.
- DONNELLAN, Keith, "Reference and Definite Descriptions," *Philosophical Review* 77 (1966): s. 281-304.
- DUMMETT, Michael, *Frege: Philosophy of Language*, Harvard University Press: Cambridge, (1981).
- FREGE, Gottlob, (1892) "On Sinn and Bedeutung", Beaney (Ed) *The Frege Reader* kitabının içinde, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 151-171.
- FREGE, Gottlob, (1918) "Thought", Beaney (Ed) *The Frege Reader* kitabının içinde, Blackwell Publishers: Oxford, 1997, s. 325-345.
- GÖKEL, Nazım, "Bir Sunum Kipi Olarak Sinn", *Beytülhikme* 9/3 (2019): s. 651-671.
- HAMPSHIRE, Stuart, *Thought and Action*, University of Notre Dame Press: Notre Dame, Indiana, 1982.
- İNAN, İlhan, "The Referential' and 'the Attributive': Two Distinctions for the Price of One", *Organon F*, Vol.XIII (2) (2006): s. 137-160.
- İNAN, İlhan, *Dil Felsefesi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2013.
- KRIPKE, Saul, *Naming and Necessity*, Harvard University Press: Cambridge, 1980/2001.
- LYCAN, William G., *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction*, Routledge: London, 2008.
- RUSSELL, Bertrand, "On Denoting," *Mind* 14/56 (1905): s. 479-493.
- RUSSELL, Bertrand, *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press: Oxford, 1912/2001.

BETİMLEMECİ VE NEDENSEL KURAM ARASINDA: DÜŞÜNCELERİN DİLE-GETİRİLMESİ
Nazım GÖKEL

SARAMAGO, Jose, *Körlük*, çev: Aykut Derman. Can Yayınları: İstanbul,
1994/2014.

WITTGENSTEIN, Ludwig, *Philosophical investigations*, transl. by G.E.M.
Anscombe. Oxford: Blackwell, 1991.